
S. K. JUKNJAVIČJUS

METODOLOGIJA ESTETIČKIH TEZAURUSA*

U ovom članku na osnovu opšte metodike izgradnje tezaurusa razmatraju se neki problemi koji se pojavljuju u vezi sa stvaranjem estetičkog tezaurusa. Navodi se takode praktičan primjer formiranja dijela tezaurusa i razjašnjava specifičnost njegove primjene pri rješavanju estetičkih zadataka.

Ovakva problematika je za marksističko-lenjinstičku estetiku nova i malo obrađivana. Postoji nekoliko radova u kojima se pojam „tezaursus“ upotrebljava kao karakteristika subjekta koji prihvata estetičku informaciju¹⁾. Ali nema posebnih istraživanja u kojima bi se razmatrala suština estetičkih tezaurusa, mogućnost njihove izgradnje i primjene. Zato dati članak ima za cilj, najprije, da privuče pažnju istraživača na razmatranu problematiku i, zatim, da predloži konkretna rješenja nekih problema koji se javljaju u procesu izgradnje estetičkih tezaurusa.

Po definiciji Ju. A. Šrejdera, „tezaursus je skup elemenata (riječi, grupa riječi itd.) nekog jezika koji izražavaju smisao i daju određene smislone odnose“²⁾. Danas su već stvoreni tezaursusi u vezi sa tehničkim i ekonomskim naukama, sociologijom³⁾. Osnovne oblasti u kojima se primjenjuju tezaursusi su informatika i teorija informacija. U informatici tezaursusi se stvaraju radi objašnjavanja i fiksiranja tačnog smisla pojmo-

*1) Članak je objavljen u časopisu *Vestnik Moskovskogo unversiteta*, serija 7, *Filosofija*, 4/1981, str. 64—3. — *Prim. prev.*

*2) Vid.: Zaripov R. H. *Kibernetika i muzyka*, M., 1971, str. 17—18; Grekova I. *K voprosu ob informacii*, *Nauka i žizn*, 1967, br. 3, str. 33.

*3) Šrejder Ju. A. *Tezaursusy v informatike i teoretičkoj semantike*, *Naučno-tehničeskaja informacija*, ser. 2, 1971, br. 3, str. 21.

*4) *Technical information thesaurus*, N. Y., 1964; *Thesaurus ökonomie*, Berlin, 1973; Viet J. *Thesaurus for information processing in sociology*, Paris, 1971.

va koji se koriste u nekoj nauci, što dalje nalazi primjenu u informacionom pretraživanju naučnih dokumenata⁴). Tradicionalni informaciono-pretraživački tezaursus sastoji se iz dva dijela: sistematskog i alfabetskog. Sistematski dio predstavlja uređen skup tematskih klasa i grupa deskriptora (tj. imenica datog jezika kod kojih je odstranjena višeznačnost, homonimija i sinonimija). Drugi dio informaciono-pretraživačkog tezaursusa se sastoji iz alfabetskog spiska deskriptora, snabdjevenih odgovorajućim uputstvima koja ukazuju na njihovo mjesto u prvom dijelu tezaursusa. Sa teorijsko-informacionog aspekta tezaursusi treba da izražavaju sistem našeg znanja o univerzumu i da služe kao sredstvo za izračunavanje informacija koje su sadržane u nekim saopštenjima. Kasnije ćemo se nešto podrobnije zadržati na tom aspektu primjene tezaursusa. U početku ćemo razmotriti neke probleme koji su u vezi sa izgradnjom informaciono-pretraživačkog tezaursusa.

Stvaranje informaciono-pretraživačkog tezaursusa za estetiku imalo bi za tu nauku veliki teorijski i praktičan značaj. E. G. Jakovlev naglašava da je „stvaranje sistema estetičkih kategorija koje odgovaraju savremenom nivou teorije marksističko-lenjinističke estetike aktuelan naučni problem⁵). U slučaju izgradnje tezaursusa bile bi sistematizovane ne samo kategorije nego i svi pojmovi koji se koriste u estetici. U formi tezaursusa bi imali kategorijalno-teorijski „kostur“ estetike. U sovjetskoj naučnoj literaturi ima izvjestan broj radova u kojima je data sadržinska analiza različitih estetičkih kategorija i pojmova sa pokušajima njihove sistematizacije. U to vrijeme se ne posvećuje dovoljna pažnja formalno-logičkoj analizi pojmova koji se koriste u estetici. A pošto se do duboke i svestrane spoznaje stvarnosti može doći samo povezivanjem sadržinskih i formalnih metoda istraživanja, to izgradnja estetičkog tezaursusa predstavlja značajan naučni zadatak.

Pri analizi konkretnih pitanja koja se pojavljuju u vezi sa praviljenjem estetičkog tezaursusa, poći ćemo od radova specijalista u oblasti informatike, a prije svega od djela takvih opštepriznatih autoriteta kao što su Ju. A. Šrejder, A. N. Mihajlov, A. N. Černyj, R. S. Giljarovskij. Prema A. N. Černom, za izgradnju informaciono-pretraživačkog tezaursusa neophodno je izvesti slijedeće operacije.

⁴ Vid. detaljnije: Mihajlov A. N., Černyj A. N., Giljarovskij R. S. *Osnovy informatiki*, M., 1968, str. 414—421.

⁵ Jakovlev E. G. *O sisteme osnovnyh estetičeskikh kategorij (opyt teoretičeskogo analiza)*, *Filosofske nauki*, 1977, br. 4, str. 86.

1. Izvršiti odabiranje (prikupljanje) ključnih riječi neophodnih za formiranje rječnika deskriptora.

2. Formirati rječnik deskriptora, za šta je neophodno: odstraniti sinonimiju, višeznačnost i homonimiju ključnih riječi; grupisati ih u klase uslovne ekvivalencije; izabrati među riječima svake klase uslovne ekvivalencije takvu ključnu riječ koja će se kasnije koristiti kao ime te klase, tj. deskriptora.

3. Za svaki deskriptor formirati njegov rječnički odjeljak, u kojem su grupisani svi drugi deskriptori datog tezaurusa, povezani sa „naslovnim“ deskriptorom odgovarajućim paradigmatičnim (tj. zasnovanim na egzistenciji nekih odnosa među označenim objektima) vezama.

4. Formirati klasifikacione tablice deskriptora ili grafičke sheme u kojima su eksplicitno izražene veze među deskriptorima.

5. Formirati pravila popunjavanja tezaurusa novim deskriptorima⁹).

Razmotrimo sada te operacije primijenjene na estetički tezaurus. Prvi problem koji treba ovdje riješiti je pitanje kriterijuma uključivanja neke riječi u rječnik ključnih riječi. Po svoj prilici, potrebno je prije svega odrediti frekvenciju upotrebe nekih riječi i njihovu ulogu u estetici. Neke riječi mogu se sretati rijetko i igrati na prvi pogled beznačajnu ulogu, ali to ne umanjuje njihov značaj u datoj nauci. Za estetiku to su takve riječi kao artefakt, potencijalnost, semiologija. Zato u estetici, kao i u drugim naukama, pitanje uključivanja pojmova u rječnik ključnih riječi ne može biti riješeno apriorno za cijelu nauku, već se mora rješavati posebno u svakom konkretnom slučaju. Pri tom je neophodno shvatiti da prekomjerno proširivanje rječnika ključnih riječi vodi „bujanju“, rasplinjavanju tezaurusa. U isto vrijeme, tezaurus u kojem nedostaju neki važni pojmovi date nauke nema punu teorijsku vrijednost i nepogodan je za praktičnu upotrebu.

Drugi važan problem formiranja rječnika ključnih riječi je pojava velike količine materijala koji bi trebalo obraditi. Ako za izbor ključnih riječi koristimo nazive radova, zbornika, referata (što je u mnogim slučajevima korisno), onda među brojem ključnih riječi u rječniku i broja obrađenih naslova postoji slijedeća zavisnost:

$$V = aT^b \quad (1)$$

⁹ Vid.: Černý A. N. *Obsčaja metodika postroenija tezaurusov*, Naučno-tehničkaskaja informacija, ser. 2, 1968, br. 5, str. 12.

gdje je V -broj ključnih riječi u rječniku, T -broj obrađenih naslova, a -nepromjenljivi koeficijent i b -konstanta koja određuje brzinu povećavanja rječnika⁷⁾.

Da bi se koristili datom formulom, neophodno je a i b izraziti preko poznatih, izračunljivih veličina. Poslije odgovarajućih transformacija biće

$$a' = \frac{(T')^2 V' - T' T V'}{n (T')^2 - (T')^2} \quad (2)$$

$$b = \frac{n T' V' - T' V'}{n (T')^2 - (T')^2} \quad (3)$$

gdje je

$$\underline{a}' = \lg a, \quad V' = \lg V, \quad T' = \lg T.$$

A. N. Černyj smatra da bi „za svaku granu nauke ili tehnike trebalo da budu nađene brojčane vrijednosti za a i b “. Pokušaćemo da izračunamo te vrijednosti za estetiku. U tom cilju koristićemo se tablicom koju smo sastavili pri obradi RŽ *Obščestvennye nauki v SSSR i Obščestvennye nauki za rubežom*, ser. 4, *Filosofija*, razdel „Estetika“, od 1975. do 1978. godine:

Godina	T	V	lgT	lgV
1978.	253	317	2,4031	2,5011
1977	178	267	2,2504	2,4265
1976.	113	189	2,0531	2,2675
1975.	54	102	1,7324	2,0086

Zamjenjujući odgovarajuće vrijednosti u (2), dobijamo

$$a' = \frac{18,054 \cdot 9,2037 - 8,6390 \cdot 19,4678}{4 \cdot 18,054 - 74,64} = 0,9959;$$

i iz logaritamskih tablica

$$a = 1,9906 \approx 2,$$

$$b = \frac{4 \cdot 19,47 - 8,64 \cdot 9,2}{4 \cdot 18,05 - 74,64} = 0,659 \approx 0,7.$$

Kao rezultat zamjene u (1), dobijamo:

$$V = 2 T^{0,7}. \quad (4)$$

Uporedićemo ovu formulu sa analognim formulama dobijenim u drugim naučnim disciplinama. Na primjer, A. N. Černyj je obradivši naslove 10 brojeva RŽ *Naučnaja i tehničeskaja informacija* za 1967. g. dobio slijedeći rezultat:

$$V = 18 T^{0,6}.$$

⁷⁾ Vid.: Černyj A. N. *Obščaja metodika postroentija tezaurosov*, str. 17.

Kao što vidimo, konstanta b , koja određuje brzinu povećavanja rječnika, približno je jednaka u objema formulama. Međutim, znatno se razlikuje nepromjenljivi koeficijent — a . To znači da će pri ostalim jednakim uslovima rječnik ključnih riječi iz naučnih i tehničkih informacija 9 puta brže rasti, nego kada se radi o estetici. Ako uzmemo u obzir specifičnosti datih nauka, navedena činjenica nas ne bi mogla začuditi. Estetika, u osnovi, operiše malim brojem termina i pojmova, koji se, pak, često sreću u tekstovima i naslovima radova. U prirodnim naukama, pa i informatici, terminologija je razrađena kudikamo više i prilično ravnomjerno je raspoređena po osnovnim pravcima istraživanja. Stoga je za sastavljanje rječnika ključnih riječi iz estetike nužno obraditi mnogo veću količinu materijala, nego za prirodne nauke. Po svoj prilici, ovdje se ne treba ograničiti samo na analizu naslova radova, nego je potrebno obraditi, takođe, nekoliko tekstova ciklusa predavanja, članaka, monografija, koji su značajni za estetiku.

Poslije toga, pošto je obrađena zadovoljavajuća količina materijala i sastavljen rječnik ključnih riječi, treba izvršiti operacije preobražaja rječnika ključnih riječi u rječnik deskriptora. Za to je neophodno sve ključne riječi pretvoriti u imenice i odstraniti njihovu sinonimiju, višeznačnost i homonimiju.

Pretvaranje ključnih riječi u imenice se vrši po poznatim gramatičkim pravilima i obično ne zadaje naročite probleme. Ipak, prilikom formiranja estetičkog tezaurusa na pojedinim etapama mogu se pojaviti neke teškoće, vezane u prvom redu za pretvaranje estetičkih kategorija u imenice. Upotreba takvih pojmova, kao „ružnoća“ (umjesto „ružno“) ili „niskost“ (umjesto „nisko“) može izazvati ozbiljne prigovore, u prvom redu specijalista u oblasti estetičkih kategorija. Razmotrimo dati problem sa dva aspekta: teorijskog i praktičnog.

U sovjetskoj i inostranoj estetici postoji mnoštvo radova posvećenih analizi sadržaja estetičkih kategorija. I u okvirima te analize naznačene razlike među takvim pojmovima kao što su „ružnoća“ i „ružno“, veoma su bitne i neophodne. U slučaju formiranja tezaurusa govori se o formiranju formalnog sistema u kojem bi svi pojmovi bili povezani formalnim odnosima. Kao i svaki formalni sistem, i tezaurus mnogo gubi na sadržaju. Ali on takođe omogućava ukazivanje na takve odnose i istraživanja u takvim razmjerama kakve su nedostupne sadržinskoj analizi. Zato, postojanje neke smislone razlike između polaznog i izmijenjenog pojma nije principijelna teškoća kod formiranja estetičkog tezaurusa. U datom slučaju, čini nam se, treba postupiti na slijedeći način: pošto se svaki tezaurus

sastoji iz deskriptora ključnih riječi date nauke, u deskriptorski odjeljak osnovnih estetičkih kategorija treba uključiti i same te kategorije, kao i od njih formirane imenice. Funkciju naslovnog deskriptora u tim slučajevima će obavljati imenice, a same kategorije će se nalaziti u odgovarajućem odjeljku kao ključne riječi povezane odgovarajućim paradigmatičkim odnosima sa naslovnim deskriptorom. Praktično korišćenje tezaurusa u informacionom pretraživanju u datom slučaju, takođe, neće izazivati naročite teškoće. Osnovna funkcija informaciono-pretraživačkog tezaurusa je određivanje i fiksiranje tačnog smisla pojmova koji se upotrebljavaju u nekoj nauci. Koji će deskriptor biti upotrebljen kao naslovni, ovdje nije toliko važno.

Sinonimija, višeznačnost i homonimija ključnih riječi odstranjuje se dodavanjem odgovarajućih znakova sinonimima, homonimima i višeznačnim riječima. Od dva ili više sinonima bira se jedan koji ubuduće obavlja funkciju deskriptora. Ostalim deskriptorima date grupe dodaje se znak „v.". Na primjer, beletristika, v.: lijepa književnost. Naravno da će se u rječniku ključnih riječi naći i pojmovi čija je sinonimnost sporna. Treba li, na primjer, smatrati sinonimima takve riječi kao što su „relativizam" i „odnosnost"⁹⁾ (ukusa). Prema opšte-metodološkim shvatanjima poželjno je da se riječi koje su bliske po smislu upotrebljavaju u svojstvu sinonima. U isto vrijeme, vještačko pomjeranje i sužavanje smisla pojma dovelo bi do ozbiljnih teorijskih pogrešaka. Pri praktičnom formiranju tezaurusa treba, svakako, voditi računa o slijedećim stvarima. Ako postoje radovi u kojima se osporava sinonimija izvjesnih termina, to još nije dovoljno da ih ne smatramo sinonimima. Ali ako postoje radovi u kojima se ti termini upotrebljavaju u različitom značenju, onda odnose među njima nije moguće označiti kao sinonimiju. Na primjer, takvi termini kao „relativizam" i „odnosnost" mogu se smatrati sinonimima. Nema radova u kojima bi se ti termini upotrebljavali u dva uzajamno isključujuća značenja, iako se u estetičkoj literaturi pitanje o njihovoj sinonimnosti smatra spornim.

Višeznačnost i homonimija ključnih riječi odstranjuje se određivanjem oblasti primjene date riječi. Ali, pošto se među riječima koje se upotrebljavaju u estetici homonimija susreće prilično često, problem ćemo razmotriti nešto podrobnije.

Sve riječi koje se koriste u estetici moguće je uslovno podijeliti u tri grupe. To su — sama estetička terminologija, termini drugih nauka (filozofije, nauke o umjetnosti), koji se koriste u estetici, i riječi običnog jezika, koje u estetici obavljaju funkciju naučnih termina. Sama estetička terminologija zauzima u rječniku ključnih

⁹⁾ Autor upotrebljava termine „relativizam" i „odnosnost". — *Prim. prev.*

riječi veoma skromno mjesto. Glavni dio riječi koje se upotrebljavaju u estetici čine termini drugih nauka i riječi običnog jezika. U vezi s tim razmotrićemo sljedeća pitanja: kako odstranjivati homonimiju ključnih riječi, koja potiče od korišćenja termina drugih nauka u estetici, i da li je uopšte svrsishodno graditi estetički tezaurus? Ako je sama estetička terminologija tako slabo razrađena, nije li bolje uključiti je u sastav šireg tezaurusa, na primjer tezaurusa za filozofiju?

Prvo ćemo odgovoriti na posljednje pitanje. Teorijski, formiranje filozofskog tezaurusa, pa i tezaurusa humanističkih nauka je potpuno moguće. Međutim, diferencijacija naučnog znanja je danas dostigla takav nivo, da je neophodno sakupljati i obrađivati informacije iz uskih naučnih grana, kao što su estetika, etika, naučni ateizam, a ne iz filozofije uopšte. Upravo radi obrade informacija i formiraju se u prvom redu informaciono-pretraživački tezaursi. Prema tome, tezaurus koji uključuje terminologiju svih filozofskih disciplina, bio bi preobiman i nepogodan za praktičnu upotrebu. Zato, mada će se u tezaursima društvenih nauka često nalaziti jedni te isti termini, cjelishodnije je, po svojoj prilici, formiranje tezaurusa posebnih disciplina, a ne opštih nauka.

Odstranjivanje homonimije ključnih riječi takođe ne bi trebalo da izaziva posebne metodološke teškoće. U datom slučaju treba postupiti na sljedeći način: one riječi koje u estetici imaju isti smisao kao i u drugim naukama, moguće je uključiti u estetički tezaurus bez posebnog naznačavanja. Ne treba izdvajati ni riječi čiji je smisao u naučnoj literaturi potpuno određen. Sumnjamo da, na primjer, u estetici treba objašnjavati da se riječ „ukus“ ovdje upotrebljava u estetičkom, a ne u kulinarskom smislu. Naznaku „u est.“ nužno je dodati samo onim riječima koje u estetici imaju svoj sopstveni, specifični smisao. To su takve riječi kao „ideal“, „model“, „potrebnost“.

Jedan od najsloženijih problema kod formiranja tezaurusa je ukazivanje na paradigmatičke odnose među deskriptorima i pravljenje rječničkih odjeljaka deskriptora. Kako pišu autori iz informatike „neophodno je, takođe, razraditi više ili manje strogu metodiku pravljenja klasa deskriptora međusobno povezanih paradigmatičkim odnosima. Bez toga, određivanje paradigmatičkih odnosa među deskriptorima u tezaursu prepuštalo bi se, kao i ranije, individualnoj umješnosti, baziranoj na povezivanju sadržinskih prosuđivanja sa intuicijom i pragmatičkim razmišljanjima“⁹⁾. U svom radu koristićemo se meto-

⁹⁾ Mihajlov A. N., Černyj A. N., Giljarovskij R. S. *Osnovy informatiki*, str. 385.

dikom koju predlaže A. N. Černyj u već citiranom radu¹⁰⁾. Suština te metode je u postupnom otkrivanju i fiksiranju paradigmatičkih odnosa među deskriptorima jedne klase uslovne ekvivalencije. Međutim, u nizu slučajeva, specifičnom radu sa apstraktnim pojmovima, ta metodika nije potpuno prihvatljiva, i tvorcu tezaurusa odgovara da povezuje sadržinska rasuđivanja sa intuicijom i pragmatičkim razmišljanjima. Zato ćemo, nadalje, pri praktičnom formiranju rječničkih odjeljaka deskriptora, ukazivati kakvim smo se razmišljanjima rukovodili prilikom izdvajanja pojedinih veza među deskriptorima.

Formiranje tezaurusa se završava pravljenjem klasifikacionih tablica, ili grafičkih shema, u kojima su eksplicitno izražene smislaone veze među deskriptorima. Kako piše autor sociološkog tezaurusa J. Viet, „na tom mjestu se pojavio jedan od osnovnih problema sastavljanja specijalizovanog tezaurusa, a to je, upravo, bilo postojanje dokumentarnog (naučnog) jezika i slike te naučne oblasti u klasifikacionoj shemi¹¹⁾. Izlaz iz te situacije je u pravljenju nekog kompromisa. Za estetiku on se može, kako nam se čini, postići ovako: u strukturi tezaurusa treba da sačuvamo osnovne teme i pravce istraživanja te nauke, kao što su „predmet i metoda estetike”, „umjetničko stvaralaštvo”, „estetsko opažanje”. Ali grupe unutar njih istraživač pravi polazeći od logike uzajamnih odnosa među deskriptorima. Ti se odnosi mogu označavati grafički, strelicama, ili u obliku klasifikacionih tablica (spiskova). Moguća je i kombinovana metoda. Ekonomski tezaaurus se, na primjer, sastoji iz 152 grupe od kojih je „130 grupa predstavljeno u obliku shema sa strelicama i 22 grupe — u obliku spiskova¹²⁾. U estetičkom tezaurusu moguće je koristiti bilo koji od tih načina, ali je pogodniji, čini nam se, onaj kojim se odnosi među deskriptorima prikazuju klasifikacionim tablicama.

Neophodno je takođe izabrati sistem uslovnih oznaka. Za to je moguće koristiti bilo koji od postojećih sistema, recimo dekadni. Suština tog sistema svodi se na slijedeće. Osnovne tematske klase u strukturi tezaurusa se označavaju deseticama, na primjer: predmet i metoda estetike — 10, estetsko opažanje — 20, itd. Grupe unutar tih klasa označavaju se stotinama: predmet marksističko-lenjinističke estetike — 10100, predmet estetike neopozitivizma — 10200. Podgrupe se označavaju deseticama unutar stotina: teorijski problemi marksističko-lenjinističke estetike — 10110, problemi primijenjene estetike — 10120. Deskriptori unutar podgrupa dati su u alfabetskom poretku i označavaju se jediničnim ciframa.

¹⁰⁾ Vid.: Černyj A. N. *Obščaja metodika postroenija tezaurusov*, str. 18.

¹¹⁾ Viet J. *Thesaurus for information processing in sociology*, str. 10.

¹²⁾ *Thesaurus ökonómie*, str. 9.

ma: „analaza” — 10111, „dijalektika” — 10113
itd.

Jedno od osnovnih pravila popunjavanja teza-
urusa novim deskriptorima je zahtjev da se u
tezaurus uključuju samo one riječi koje su za-
ista neophodne, tj. ključne za datu nauku. Ako
se kao rezultat krupnih teorijskih ili praktičnih
otkrića dobije veliki broj novih ključnih termina,
onda to može usloviti reviziju strukture cijelog
tezaurusa.

Sada ćemo pokušati da demonstriramo ove teo-
rijske postavke praktičnim primjerom. Formira-
ćemo estetički tezaurus sljedećih pojmova: ru-
žno, ukus, opažanje, uzvišeno, izražajnost, deko-
rativnost, ideal, ideja, predstavljanje, komično,
kompozicija, monumentalnost, užitak, nisko, do-
življavanje, sadržina, tema, tragično, fabula, for-
ma, vrijednost, osjećaj, estetsko¹³⁾. Istovremeno
je neophodno istaći da pitanje odnosa među
mnogim estetičkim pojmovima nije riješeno u
sovjetskoj literaturi, pa zato za neke istraživače
može biti sporno mjesto nekog pojma u opštem
sistemu tezaurusa. U tom slučaju, davaćemo,
nadamo se, zadovoljavajuće obrazloženje.

Sve pojmove koje ćemo razmatrati dijelimo u tri
osnovne grupe. U prvu od njih ulaze estetičke
kategorije: lijepo, ružno, tragično, komično, uz-
višeno, nisko i estetsko; u drugu — pojmovi koji
karakterišu estetsku spoznaju i procjenjivanje:
opažanje, ukus, ideal, užitak, doživljavanje, vri-
jednost i osjećaj; u treću — estetičke kategorije
umjetnosti: sadržaj, forma, ideja, tema, siže, fa-
bula, kompozicija, izražajnost, monumentalnost,
dekorativnost.

Odnosi među osnovnim estetičkim kategorijama
nam izgledaju ovako: estetsko uključuje sve
ostale kategorije; lijepo i ružno su suprotni, ni-
kada podudarni pojmovi; komično može biti lije-
po, ružno, tragično ili se može pojavljivati u
„čistom” obliku; uzvišeno može biti lijepo, tra-
gično ili se može pojavljivati u „čistom” obliku;
nisko je uvijek ružno, ali može biti i komično.
Tragično se može pojavljivati u „čistom” obliku
ili biti lijepo, ružno ili komično.

Izabraćemo uslovne oznake: R — rodni pojam;
V — vrsni pojam; F — funkcionalna povezanost;
UP — uzročno-posledični odnos; P — presjek
sadržaja pojmova; A — ostale asocijativne pove-
zanosti. Tada će deskriptorski odjeljci osnovnih
kategorija izgledati ovako:

ljepota	ružnoća
A lijepo	A ružno
V estetskost	V estetskost
P tragičnost	P tragičnost
P komičnost	P komičnost
P uzvišenost	R niskost

¹³⁾ U originalnom tekstu navedenom poretku pojmova
odgovara alfabetski poredak. — *Prim. prev.*

Razmotrićemo grupu pojmova koji se odnose na estetsku spoznaju i procjenjivanje. Smatraćemo da estetska vrijednost uključuje ukus, a ukus — ideal, osjećaj uključuje doživljavanje, a doživljavanje — užitek. Odnos estetskog opažaja i estetskog osjećaja čini nam se funkcionalnim, jer nema opažaja bez osjećaja i nema osjećaja bez opažaja. Deskriptorski odjeljci pojmova „ukus” i „osjećaj” izgledaju ovako:

ukus	osjećaj
V vrijednost	F opažaj
R ideal	R doživljavanje
	R užitek

Povodom estetičkih kategorija umjetnosti možemo reći slijedeće: tema i ideja su dio sadržaja; tema uključuje siže, siže — fabulu. Kompozicija je dio forme. Slikovitost je izražajna, ali izražajnost nije uvijek slikovita; zato ćemo pojam „izražajnost” smatrati širim. Monumentalnost i dekorativnost su djelovi slikovitosti; međusobno se presijecaju. Odgovarajući deskriptorski odjeljci su:

sadržaj	forma	slikovitost
R ideja	R kompozicija	V izražajnost
R tema		R monumentalnost
R siže		P dekorativnost
R fabula		

U cjelini, razmatrani dio tezaurusa će izgledati ovako:

I Sistematski dio

10 Predmet i metoda estetike

10100 Predmet i metoda marksističko-lenjinističke estetike

10110 Osnovne estetičke kategorije:

10111 ružnoća

10112 ljepota

A ružno

A lijepo

V estetskost

V estetskost

P tragičnost

P tragičnost

P komičnost

P komičnost

R niskost

R uzvišenost

20 Estetička spoznaja

20001 ukus

20002 osjećaj

V vrijednost

F opažaj

R ideal

R doživljavanje

R užitek

30 Estetičke kategorije umjetnosti

30001 slikovitost	30002 sadržaj
V izražajnost	R ideja
R monumentalnost	R tema
P dekorativnost	R siže
	R fabula
30003 forma	
	R kompozicija

II Alfabetiski dio

10112 ljepota	30001 slikovitost
20002 osjećaj	20001 ukus
10111 ružnoća	30003 forma
30002 sadržaj	

Sada ćemo se ukratko zadržati na praktičnoj upotrebi estetičkog tezaurusa. Odmah je neophodno primijetiti da se korišćenje estetičkog tezaurusa u informacionom pretraživanju naučnih dokumenata neće razlikovati od analogne upotrebe tezaurusa u drugim društvenim disciplinama¹⁴⁾. Međutim, primjena estetičkog tezaurusa u semantičkoj teoriji informacija čini nam se specifičnom, pa ćemo se na ovom aspektu više zadržati.

Kao što piše Ju. A. Šrejder, „tezaurus je moguće, naravno, posmatrati kao neki sistem znanja o univerzumu. Prema tome, moguće je govoriti ne samo o tezaursu datog jezika nego i o tezaursu individuumu ili o tezaursu kolektiva”¹⁵⁾. U tom slučaju „količinom informacija J (Ø T) treba nazivati stepen promjene tezaurusa Ø pod uticajem datog saopštenja T”¹⁶⁾.

Na žalost, semantička teorija informacija je za sada malo razrađena naučna oblast, pa je teško govoriti o svim mogućnostima njenih primjena. Međutim, kako nam se čini, već sada je moguće ustanoviti da opšti model semantičke teorije informacija nije primjenljiv na izračunavanje estetičke informacije¹⁷⁾. Estetička spoznaja posjeduje sopstvenu specifičnost, koja nije svodljiva na opšte zakonitosti naučne spoznaje. Na prvom mjestu, ta specifičnost ispoljava se u

¹⁴⁾ Detaljnije o korišćenju tezaurusa društvenih nauka u informacionom pretraživanju vid.: Vilenskaja S. K. *Predmetnyj katalog i problemy sozdanija avtomatizirovannyh IPS*, u knjizi: *Teorija i metodika slovarnyh informacionno-poiskovyh jazykov po obščestvennyh naukam*, M., 1975, str. 25—28.

¹⁵⁾ Šrejder Ju. A. *O semantičeskikh aspektah teorii inčeskoj semantike*, str. 22.

¹⁶⁾ Šrejder Ju. A. *O semantičeskikh aspektah teorii informatiki*, u knjizi: *Informacija i kibernetika*, M., 1967, str. 34.

¹⁷⁾ Pod estetičkom informacijom u datom slučaju podrazumijevamo ne samo informaciju čiji je izvor umjetnički objekt nego i saopštenja koja za subjekt koji ih prima imaju određenu estetsku vrijednost.

shvatanju individualnog (kolektivnog) tezaurusa. U prirodno-naučnoj spoznaji to je „sistem znanja o univerzumu“. U estetici treba, dakle, govoriti ne o sistemu znanja, nego o sistemu pravila, normi, principa pretpostavljanja nekog individuuma (kolektiva). Ako subjekt posjeduje izvjesna znanja o nekom umjetničkom djelu, odatle još ne slijedi da to djelo predstavlja za njega estetsku vrijednost. Drugo, količina informacija se u estetičkoj spoznaji mora izračunavati po principijelno drugačijoj metodici od one koju predlaže Ju. A. Šrejder. Nesumnjivo je da će nam se dopadati pojedina estetička saopštenja koja sadrže novine i koja uslovljavaju izmjene u našem tezaurusu. Ali to je prije izuzetak nego pravilo. U suštini dajemo prednost starim, dobro poznatim djelima, koja ne donose nove semantičke informacije i time ne manje posjeduju nesumnjivu estetičku vrijednost.

Treće, mora se praviti razlika između prirodno-naučnog i estetičkog pojma saopštenja. Čini nam se da se u datom slučaju kao saopštenje može uzeti samo tezaurus, zato što je moguće istraživati odnose između tezaurusa, a ne između tezaurusa i ostalih saopštenja. Na taj način, u estetici možemo da operišemo sa tri tipa tezaurusa: opštim informaciono-pretraživačkim tezaurusom, tezaurusom individuuma (kolektiva), koji predstavlja sistem pojmova izdvojenih iz principa, pravila, normi pretpostavljanja da tog individuuma (kolektiva), i tezaurusima umjetničkih djela, koji predstavljaju sisteme karakterisanja nekih pojmova umjetnosti. Formiranje takvih tezaurusa i ukazivanje na odnose među njima može, čini nam se, dovesti do određenih pozitivnih rezultata u objašnjavanju nekih aspekata estetskog opažanja i estetskog vaspitanja. Međutim, razmatranje ove problematike predmet je novih istraživanja i nije zadatak ovog rada.

(Preveo s ruskog BRANISLAV BORIČIĆ)